

- Л. Є. Махновця. Вст. ст. В. І. Шинкарука, І. В. Іваньо. – К.: Наук. думка, 1973. – Т. І. – 532 с.
9. Сковорода Г. С. Збір. творів: У 2-х т. / Під ред. В. І. Шинкарука, В. Ю. Євдокименка, Л. Є. Махновця. Вст. ст. В. І. Шинкарука, І. В. Іваньо. – К.: Наук. думка, 1973. – Т. II. – 574 с.
 10. Ушкалов Л. В., Марченко О. В. Нариси з філософії Григорія Сковороди. – Харків: Основа, 1993. – 152 с.
 11. Шевчук Т. С. Античні міфологеми в поезії українського бароко // Культура народів Причорномор'я: Научний журнал. – Симферополь, 2008. – № 132. – С. 108–111.
 12. Эрн Вл. Г. С. Сковорода. Жизнь и учение. – М.: Товарищество типографии А. И. Мамонтова, 1912 (Русские мыслители).

Г. В. Буткова

ПРИРОДА ЛЕКСТИЧНИХ ЗАМІН У РІЗНИХ РЕДАКЦІЯХ ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ Ю. ЯНОВСЬКОГО)

За останні десятиліття в українському науковому дискурсі спостерігається поживлення уваги дослідників (і літературознавців, і лінгвістів) до текстологічних проблем художнього тексту («Текстологія поетичних творів Павла Тичини» (1990) С. А. Гальченка; «Над рукописами Лесі Українки» (2001) М. М. Гнатюк; «Проза Володимира Винниченка: проблеми текстології» (2008) Т. В. Маслянчук; «Григор Тютюнник: текстологічна та джерелознавча проблематика життя і творчості» (2010) О. І. Неживого та ін.). З огляду на численні фальсифікації автентичних текстів багатьох анафемованих радянською ідеологією письменників, роль текстології сьогодні набуває особливого значення. За словами відомого текстолога Г. Аврахова, «це тим необхідніше, що процес визначення, стабілізації авторських текстів, очищення їх від грубих помилок і спотворень, чужорідних привнесень, яких напластувалося предоволі і без усунення котрих годі й думати про осягнення заповітних цілей, надто затягнувся» [1, с. 4].

У цьому сенсі особливо важливими видаються тривожні застереження й невтішні висновки сучасних учених щодо сьогоденного стану текстологічних студій, які, на жаль, ще «перебувають на маргінесі філології» [8, с. 13]. Головним чином це стосується найбільш спотворених текстів письменників, до яких належить і Ю. Яновський. Відомо, що його мовний стиль характеризується багатством і колоритністю лексики, розмаїтістю синонімічного спектру. Ретельна робота над шліфуванням мовного рівня тексту спонукала його до численних правок та замінів, що закономірно призводило до появи нових редакцій того чи того твору. Хоча були й інші причини такого явища, пов'язані з об'єктивними факторами, зокрема, з прагненням «одержавити» талант митця з боку радянської критики, що спричиняло виникнення вимушених версій того самого тексту відповідно до приписів монопольної соціалістичної естетики. В останньому випадку йдеться здебільшого про виправлення «помилки» власного таланту. А з ними, як слушно зауважує Р. Харчук, Ю. Яновському доводилось «боротися протягом чи

не всього свого творчого життя» [16, с. 33]. Тому сьогодні вельми актуальними є проблеми текстологічних досліджень його спадщини – і літературознавчих, і лінгвістичних. Тому цілком закономірним видається питання про те, що «сталося з текстом», «за яких обставин це сталося і чому» [6, с. 486].

Індивідуальна творча практика Ю. Яновського засвідчує дві тенденції заміни і правок (від локальних лексичних до сутнісно змістових, переважно – ідейно акцентованих). Перша – зумовлена виключно мистецькими настановами автора, його ненастанним прагненням відгранювати стиль письма, употужнювати естетичний потенціал вислову й тексту в цілому, друга ж – пояснюється чинниками ідеологічного плану. Як і багато інших його сучасників, Ю. Яновський у суворі часи сталінського «великого перелому» перебував під «ковпаком» радянських спецслужб. На нього неодноразово надівали «жупел» українського буржуазного націоналіста, у різні роки викривали за «біологізм» і «негацію соціальності». Тож за виживання йому доводилося «розплачуватися складними внутрішніми саморевізіями, психологічною «ломкою», втратою індивідуального голосу» [9].

Порівняння прижиттєвих редакцій романів Ю. Яновського дозволяє виявити виправлення й заміни, внесені в тексти творів у процесі їх доопрацювання, відточення до високого рівня досконалості й тим самим проникнути в мистецьку лабораторію письменника, простежити його роботу над словом, з'ясувати наріжні грані стильової манери, оскільки стиль кожного митця великою мірою знаходить свій пластичний матеріальний вияв у мові. Ю. Яновський, як підкреслює К. Волинський, був надзвичайно самовимогливий, самокритичний. У передмові до свого «чотиринадцятикнижжя» (датованій жовтнем 30-го року) він зробив ряд гостро критичних закидів на адресу власних попередніх творів» [2, с. 8]. Партитура нових редакцій демонструє «тріумф митця над творивом» (Є. Маланюк). Робота над удосконаленням «будови речення, його епітету, його метафори» є окремою темою для фахівців-аналітиків [7, с. 331].

Частотне втручання письменника у власні романи потребує ретельного дослідження внесених ним змін у різні рівні художньої мови, оскільки саме у ній закорінені смислово й емоційно-експресивну енергетику тексту. М. Гнатюк у монографії «Юрій Яновський: Текст і авантест» з цього приводу зауважує: «Формою реалізації авторського задуму, практичним вираженням думки є мова художнього твору. Вона – і засіб ставлення автора до описуваного, і форма втілення його естетичних та емоційних переживань» [3, с. 139]. Текстологічні правки й заміни в мовно-стилістичній парадигмі прози Ю. Яновського частково розглядалися в окремих працях дослідників (здебільшого – літературознавців), що з'являлися в різний час у материковій Україні та в еміграції (К. Волинський, О. Килимник, Г. Костюк, Л. Новиченко, Є. Маланюк, В. Панченко, Р. Харчук та ін.). Однак вони поки що мають спорадичний характер, а тому вимагають ґрунтовнішого, масштабнішого й системнішого вивчення. Саме цим зумовлюється актуальність порушеної у статті проблеми, розв'язання якої, як нам видається, частково заповнить лакуни в науковому осмисленні феномена істинного Ю. Яновського, впритул наблизивши до автентичності його тексту.

Для систематизації лексичних заміни у романах Ю. Яновського залучаємо до своїх спостережень такі прижиттєві редакції його романів: «Вершники» за 1935, 1937, 1939, 1946, 1950, 1954 рр. (остання редакція лягла в основу видання, що увійшло до п'ятитомного зібрання творів 1982–1983 рр.); «Майстер корабля» за 1928, 1930, 1931 рр. (остання редакція стала джерелом публікації спадщини письменника, датованої 1983 роком); «Чотири шаблі» за 1930, 1931 рр. (друга редакція твору без жодних змін наявна в оприлюдненому 1983 року виданні художнього доробку митця).

Грунтовний аналіз різних редакцій творів Ю. Яновського, репрезентативних з огляду на заявлену тему, свідчить про те, що лексичні заміни (насамперед – заміни синонімів), здійснювані автором, підпорядковувались загальній тенденції творчої манери, зокрема, прагненню естетично перезарядити слово, поповнити його енергію, адекватніше передати нюанси відображуваних об'єктивних реалій, усебічніше виявити або ж уточнити зміст. Письменник не тяжів до ретроградності чи консерватизму, «прораховуючи» місцезонташування кожної мовної одиниці в тексті, що нерідко призводило до багатьох корекцій попереднього варіанта слова, фрази, фрагмента тощо. В проаналізованих прижиттєвих виданнях його романів зустрічаємо виправлення та заміни різного характеру. В цьому плані нам особливо суттєвими видаються такі:

1. Фонетичні заміни, тобто ті, що ілюструють роботу автора над удосконаленням мови творів згідно зі змінами норм української літературної мови та чинного правопису. Так, наприклад, слово *фура*, яке зустрічається у виданнях «Вершників» за 1935, 1937, 1939 рр., в редакціях наступних років замінено лексемою *хура*. Аналогічними факторами спричинені й заміни розмовних форм типу *корима*, *яшне (тісто)*, *солодчої (тайни)*, *кректали* на такі нові варіанти: *корчма*, *ячне*, *солодшої*, *крехтали* й под.
2. Словотвірні заміни: *опішена кіннота* (1935, 1937, 1939 рр.) на *спішена кіннота* (1946, 1950, 1954 рр.); *обрубицики*, *кіннотчики*, *канавицики*, *формівицики* (1935, 1939, 1946, 1950 рр.) на *обрубники*, *кіннотники*, *канавники*, *формівники* (1954 р.); *сталева держава* (1935, 1937, 1939, 1946 рр.) на *стальна держава* (1950, 1954 рр.); *полишивши* (1935, 1937, 1939, 1946 рр.) на *залишивши* (1950, 1954 рр.) та ін.
3. Словозмінні заміни: *до Донбаса*, *Сиваша* (1935, 1937, 1946 рр.) – *до Донбасу*, *Сивашу* (1950, 1954 рр.); *ішли цеп'ю* (1935, 1937, 1939 рр.) – *ішли цепом* (1946, 1950, 1954 рр.); *від просіка*, *до просіка*, *широкий просік* (1935, 1937, 1939 рр.) – *від просіки*, *до просіки*, *широка просіка* (1946, 1950, 1954 рр.); *із столу* (1935, 1937, 1939, 1946 рр.) – *із стола* (1950, 1954 рр.) та ін.
4. Синтаксичні заміни: *ходили через ціле життя* (1935, 1937, 1939, 1946 рр.) – *ходили ціле життя* (1950, 1954 рр.); *багато вищі чоловічого зросту* (1935, 1937, 1939, 1946 рр.) – *багато вищі за чоловічий зріст* (1950, 1954 рр.); *малого зросту* (1935, 1937, 1946,

- 1950 pp.) – *малий на зріст* (1954 p.); *за кілька хвилин* (1935, 1937, 1939, 1946 pp.) – *через кілька хвилин* (1950, 1954 pp.) та ін.
5. Заміни, спрямовані на усунення розмовних русизмів: *ребята* (1935, 1937, 1939, 1946 pp.) – *хлопці* (1950, 1954 pp.); *ленти* (1935, 1937, 1939, 1946 pp.) – *стрічки* (1950, 1954 pp.); *парень я був крепкий* (1935, 1937, 1939, 1946 pp.) – *хлопець я був кріпкий* (1950, 1954 pp.); *щитані люди* (1935, 1937, 1939, 1946 pp.) – *лічені люди* (1950, 1954 pp.); *і душа з них вон* (1935, 1937, 1939, 1946 pp.) – *і душа з них геть* (1950, 1954 pp.) та ін.
 6. Заміни, зумовлені суто мистецькими уподобаннями й настановами автора. Чимало з них були спрямовані на вилучення натуралістичних епізодів (почасти – окремих деталей), що суперечили загальній стилістичній тональності твору. Так, наприкінці новели «Батальйон Шведа», починаючи з видання роману «Вершники» 1950 року, опущено натуралістичну сцену, що йшла врозріз із загальним романтичним характером оповіді («Цей мертвий генерал, напханий астмою, калом і страхом, і деякі бійці, проїздячи над ним, мочилися на його проклятий блиск»). У новелі «Шаланда в морі» роману, датованого 1950 роком (та й подальших його редакцій), знято слова «самця й самицю в природі» із вислову «та така вже любов і так вона парує самця й самицю в природі». Подібних прикладів у творчій практиці письменника подибуємо немало.
 7. Заміни, спричинені вимушеним зміщенням ідеологічних акцентів, пов'язані з тиском на письменника з боку партійно-державних структур, що спостерігалось у всій українській літературі періоду панування якнайсуворіших регламентацій соціалістичного реалізму. Абсорбування художнього субстрату тексту ідеологічним форматом вельми помітно вплинуло на численні редакції багатьох творів Ю. Яновського. Так, через 20 років після написання «Майстра корабля» (1928) письменник зробить офіційне зізнання щодо своїх «мистецьких помилок» у покайній статті, опублікованій на сторінках «Літературної газети» 1 квітня 1948 року. Він «картав себе за «формалістичний задум», «шкідливі деталі», «відірваність від життя» [9], констатував, що, його роман «викликає подив» у сучасного читача, оскільки подібний до творів О. Гріна з його «абстрактними країнами, невідомої національності дієвими особами, відірваними від життя романтичними ремінісценціями» [18]. Отож, у подальших редакціях «Майстра корабля» фактично знімається слово «романтика», яке, починаючи з 1930-х років, вживається в умовах «реалізоцентризму» (М. Наєнко) з негативним значенням.

Нові редакції «Вершників», котрі видавались у 30-і роки, пояснюються найперше чинниками ідеологічного характеру. Так, у зв'язку з репресіями культівської пори багатьох діячів громадянської війни з новели «Батальйон

Шведа» (роман «Вершники») було вилучено численні прізвиська, які в сучасних виданнях подаються за автентичним текстом. Наведемо один із багатьох можливих прикладів: «...рік боїв із французами, німцями – під Миколаєвом і Одесою, рік героїчного, славетного відходу Таманської Армії товариша Ковтюха, рік зрад Григор'єва й Махна [...] ще юний Віталій приймак не водив дивізії червоного козацтва у легендарні рейди...» [17, с. 230]. Про втручання самого автора у власний текст під тиском ортодоксальної критики свідчить драматична видавнича історія роману «Майстер корабля», за який у 1930-і роки письменника, як підкреслює В. Панченко, «тяжко били, інкримінуючи відрив від дійсності» [12, с. 6]. Особливих нагінок зазнав роман «Чотири шаблі». Викривальний тон щодо оцінок твору задав І. Микитенко, якого охоче підтримав тодішній критик Б. Коваленко. У статті «Нацдемівська ідеологія в історичному романі української літератури» він писав: «Стилізуючи пролетарську революцію в дусі нацдемівщини під націоналістичний «загальнонародний» повстанський рух, автор відповідно малює червоних партизанів як розбурхану анархію, як нащадків «запорозької вольниці», як шукачів слави та авантюристів, що поєднали «лицарську» безбоязкість і «шляхетність» з любов'ю до розгулу, пияцтва, грабунків» [4, с. 45]. Він закидав письменникові «націоналістичні ухили, пропаганду буржуазного індивідуалізму, оспівування анархічної «вольниці», котра в творі буцімто протиставлялась організуючій ролі більшовицької партії в роки революції» [2, с. 9]. Вульгарно-погромницькими розносами роману «Чотири шаблі» можна пояснити офіційну відмову письменникові в перекладі твору російською мовою. В архівному примірнику, збереженому у фонді перекладача, наявні сліди цензурування тексту за схемами партійно ангажованої критики. Однак Ю. Яновський фактично не втрутився у власний текст, за винятком знятого післяслова [3, с. 183]. Відома також драматична історія, пов'язана з двома редакціями роману «Жива вода» («Мир»), в якому радянська критика кінця 40-х років вбачала «апологію біологічного начала» [10, с. 3].

Нові редакції творів та пов'язані з ними правки й заміни, зумовлені ідеологічними чинниками, як справедливо зауважував М. Рильський, не завжди «йшли на поліпшення твору» [13, с. 198]. Це неодноразово визнавав і сам Ю. Яновський. У період цювання роману «Чотири шаблі» (1930) він гірко зізнавався Г. Костюку: «Вчуся писати «під Кириленка», то наука дуже тяжка. До нудоти. Спробуйте писати примітивно, швидко, не турбуючись глибиною психологічних і духовних мотивацій вчинків героїв і побачите, як то тяжко. Звичайно, коли ви писали колись інакше» [5, с. 366]. Безсумнівно, «наука писати по-іншому» позначалась негативно на загальній ідейно-естетичній концепції творів. Після критики (фактично – розгрому) «Чотирьох шабель» Ю. Яновський, працюючи над «Вершниками», «намагався в новому творі розставити акценти так, щоб ідеологічним наглядом за українською літературою причепитися не було до чого» [11, с. 94]. Так, наприклад, він свідомо подає до розділу «Шлях армій» як епіграф телеграму Леніна Сталіну («Щойно провели Політбюро поділ фронтів, щоб ви виключно зайнялися Врангелем»), а в новелу «Батальйон Шведа» вводить дві згадки про Сталіна.

Ідеологічними чинниками, зокрема, намаганням провести у творі виразну класову лінію (це давалося письменникові з великими зусиллями), зумовлені суттєві корективи в сюжетно-смісловій структурі тексту, а також у заміні окремих слів, переважно ідеологічно маркованих. Скажімо, у фрагменті первісного авторського варіанта «...і Іван Половець загубив трьох своїх братів одного з ним роду, та не однієї з ним кляси» здійснено таку заміну: «...і Іван Половець загубив трьох своїх братів, – одного роду, – сказав Герт, – та не одного з тобою класу» [20, с. 202]. Як стверджує М. Гнатюк, прикметною особливістю такої заміни є те, що саме з уст більшовицького комісара Герта звучать ці «уточнення», як ключові постулати більшовицької ідеології» [3, с. 234]. Отже, закономірно, що «Вершники» стали твором, де автор, як зазначав М. Рильський, «уперше чітко показав класову суть подій, що відбувалися в перші роки революції» [14, с. 366].

Вимушені змістові корективи закономірно зумовлювали й мовні правки. Все ж у більшості випадків лексичні (почасти – й синтаксичні) заміни диктувались суто мистецькими спонуками. Лексичні заміни здійснювались письменником у словах, що належать до різних повнозначних частин мови. Про те, що він дбав про посилення образності слова, його виразності й точності, свідчить той факт, що основна частина лексичних заміन припадає на останні прижиттєві редакції творів. Це здебільшого лексико-синонімічні заміни, викликані потребою уточнити вислів, досягти його художньої досконалості, якомога точніше передати авторські інтенції тощо. Так, наприклад, у фразі «Ви не знаєте запаху порту...» («Майстер корабля») слово запах замінено лексемою пахощі. Така заміна з погляду категорій естетики породжує амбівалентність – подвійність чуттєвого сприйняття, коли той самий об'єкт викликає в реципієнта протилежні реакції: запах – *задоволення / незадоволення* (пахощі – тільки задоволення). Замилування морськими пахощами, від яких герой переживає екстаз, породило ту заміну, котра стимулює активність і глибину сприйняття образу Тайях (пахощі моря – пахощі жінки): «Пахощі жінки примусили мене глибше зітхнути, набираючи повітря» [18, с. 36]. Цікавою видається лексична заміна слова *бажань* у фразі «мелодія самотності, пустельного вітру, нездійснених бажань...» синонімом *жадань*. Порівняно з названою паралеллю, цей синонім означає «внутрішнє прагнення, потяг до здійснення чого-небудь» [15, с. 87]. Він емоційно наснаженіший, поетичніший, іманентний художньому письму. Стилістично вмотивована лексема *жадань* породжує ширший спектр асоціацій, викликає в людини естетичне почуття розмаїтішого діапазону (вона мріє, жадає), що засвідчує особливості романтичного типу світовідчуття Ю. Яновського. Характерною рисою його мови є наявність у ній багатьох специфічних моментів, котрі з погляду граматичних, лексичних та синтаксичних особливостей у їхніх синтетичних зв'язках засвідчують пов'язаність зі світоглядом автора. Лексико-синонімічні заміни в аналізованих текстах переконують, що більшість правок охоплює розряд загальнономовних синонімів, переважно немаркованих. Заміни серед індивідуально-авторських слів або ж тих, що вживаються в переносному значенні, у творчості письменника зустрічаються рідше, що дає підстави для

висновку про карбованість слова, прозорість художнього вислову, невимушеність і природність індивідуальної мови митця.

В аналізованих редакціях текстів письменника зустрічаємо заміни діалектної, розмовно-зниженої лексики синонімами літературної мови (*язва – виразка; мутна – каламутна; полистав – погортав; слідкую – стежу; переходяще – перебіжне* й под.). Вони свідчать, що письменник вільно володіє лексичним фондом національної мови та вміло відбирає з нього все естетично придатне для художньої реалізації авторської ідеї.

Зіставлення різних редакцій романів Ю. Яновського засвідчує виправлення-заміни, зафіксовані в пізніших виданнях, розраховані на усунення стилістичних недоглядів, огріхів. Ідеться про свідому заміну окремих лексем, невдало вжитих у синтаксичній конструкції, про неврахування семантико-стилістичних можливостей слів при їх сполучуваності з іншими словами контексту, що призводить до неточності змісту, до логічної невідповідності між поєднуваними мовними сегментами. Так, у редакції 1928 року роману «Майстер корабля» у фразі «одержавши мою обіцянку за силу цікавих речей» маємо предметно-логічну невідповідність між граматично пов'язаними словами «одержати обіцянку» (заміна має таке звучання: «почути обіцянку»). Ці лексеми характеризуються різним діапазоном лексичної сполучуваності. Лексема *обіцянка* абстрактна; вона синтагматично має меншу ємність позиції, тобто більш синтагматично закрита. Саме це, ймовірно, викликало потребу заміни, котра засвідчує ненастанну роботу письменника над шліфуванням тексту, що, безумовно, конституює іманентну рису його творчої лабораторії. Наведемо фрагмент нового варіанта подальших редакцій роману «Майстер корабля»: «Люди ж поважні, що не люблять більше одного разу на рік виїздити за місто, почувши мою обіцянку за силу цікавих речей, про які мова буде далі, можуть тим часом почитати пообідню газету...» [18, с. 13].

Ці й подібні заміни в нових редакціях тексту, пов'язані насамперед із волею автора, з його пошуками найвдаліших варіантів стосуються й роману «Майстер корабля», неоднозначно сприйнятого та оціненого офіційною критикою. З одного боку, його безпосередньо торкнулося начіплювання «ідеологічних ярликів», про що читаємо в покайній статті Ю. Яновського «Мої помилки». Однак були й схвальні відгуки про роман, у яких він визнавався «цінним явищем в нашій радянській літературі» (Я. Савченко), одним із «найвидатніших явищ, що з'явилися протягом останнього часу» (Ф. Якубовський). П. Филипович, наприклад, вважав «Майстра корабля» неабиякою творчою знахідкою письменника, відзначаючи, що його написано «художньою й доброю мовою» [12, с. 269].

Наші спостереження над правками автора, виявлені в різних редакціях аналізованих романів, переконують у тому, що значну їх частину становлять заміни, спричинені спонуками позахудожньої (ідеологічної) сфери. Їх виявлення й детальна характеристика в усіх творах Ю. Яновського бачиться перспективною лінією не лише дослідження автентичності авторського тексту письменника, але й з'ясування багатьох ключових проблем сучасної текстології.

Список використаних джерел

1. Аврахов Г. Г. Леся Українка: Проблеми текстології та історії друку (До дванадцятитомного видання творів, 1975–1979). – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. – 228 с.
2. Волинський К. П. Тернистий шлях майстра // Яновський Ю. Чотири шаблі: Романи. Оповідання. – К.: Дніпро, 1990. – С. 5–24.
3. Гнатюк М. М. Юрій Яновський: Текст і авантекст: монографія. – К.: Ніжин, 2006. – 328 с.
4. Коваленко Б. Л. Нацдемівська ідеологія в історичному романі української літератури // За марксо-ленінську критику. – 1932. – № 6. – С. 43–47.
5. Костюк Г. О. Зустрічі і прощання: Спогади: У 2 кн. – К.: Смолоскип, 2008. – Кн. 1. – 720 с.
6. Лихачев Д. С. Текстология: На материале русской литературы X–XVII веков. – Л.: Наука, 1983. – 640 с.
7. Маланюк Є. Ф. Юрій Яновський // Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу. – К.: Дніпро, 1997. – С. 329–332.
8. Неживий О. І. Григір Тютюнник: текстологічна та джерелознавча проблема життя і творчості: монографія. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 272 с.
9. Панченко В. Є. «Морські вовки» в степах України: Чому неоромантик Юрій Яновський став соцреалістом // Літературна Україна. – 2012. – 9 серпня.
10. Панченко В. Є. Дві редакції роману Ю. Яновського «Жива вода» – «Мир» // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 12. – С. 3–10.
11. Панченко В. Є. Морський рейс Юрія третього. – Кіровоград: ПВД «Мавік», 2002. – 148 с.
12. Панченко В. Є. Поетичний фрегат: Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація. – К.: Факт, 2002. – 344 с.
13. Рильський М. Т. Вечірні розмови: Нариси, статті. – К.: Держлітвидав УРСР, 1964. – 272 с.
14. Рильський М. Т. Про Юрія Яновського // Рильський М. Т. Збір. творів: У 20 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 13. – С. 365–368.
15. Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наук. думка, 1970. – Т. 1. – 800 с.
16. Харчук Р. Б. Талант і його одержавлення: Юрій Яновський // Самототожність письменника: До методології сучасного літературознавства. – К.: Українська книга, 1999. – С. 32–54.
17. Яновський Ю. І. Вершники // Яновський Ю. І. Твори: В 5-ти т. – К.: Дніпро, 1983. – Т. 2. – С. 327–410.
18. Яновський Ю. І. Майстер корабля // Яновський Ю. І. Твори: В 5-ти т. – К.: Дніпро, 1983. – Т. 2. – С. 5–162.
19. Яновський Ю. І. Мої помилки // Літературна газета. – 1948. – 1 квітня.
20. Яновський Ю. І. Чотири шаблі: Романи. Оповідання. – К.: Дніпро, 1990. – 366 с.

Т. А. Савоськина

ОБ АРТИСТИЧЕСКОЙ НАТУРЕ ОНЕГИНА

Театр – одно из ранних и сильных увлечений А. С. Пушкина, наложивших отпечаток на личность и творчество поэта. Известно, что А. С. Пушкин обладал неоспоримым артистическим дарованием. По воспоминаниям современников, он виртуозно перевоплощался в различные, иногда противоречившие друг другу образы: «шалун-поэт», бретёр, ярмарочный мужик «в ситцевой красной рубашке» в окружении нищих или «отлично добрый господин, обыкновенно приходящий в монастырь по